बॅनरपलीकडचा बाजार, माणसांच्या जवळचा
महाराष्ट्र

१ मे २०२६

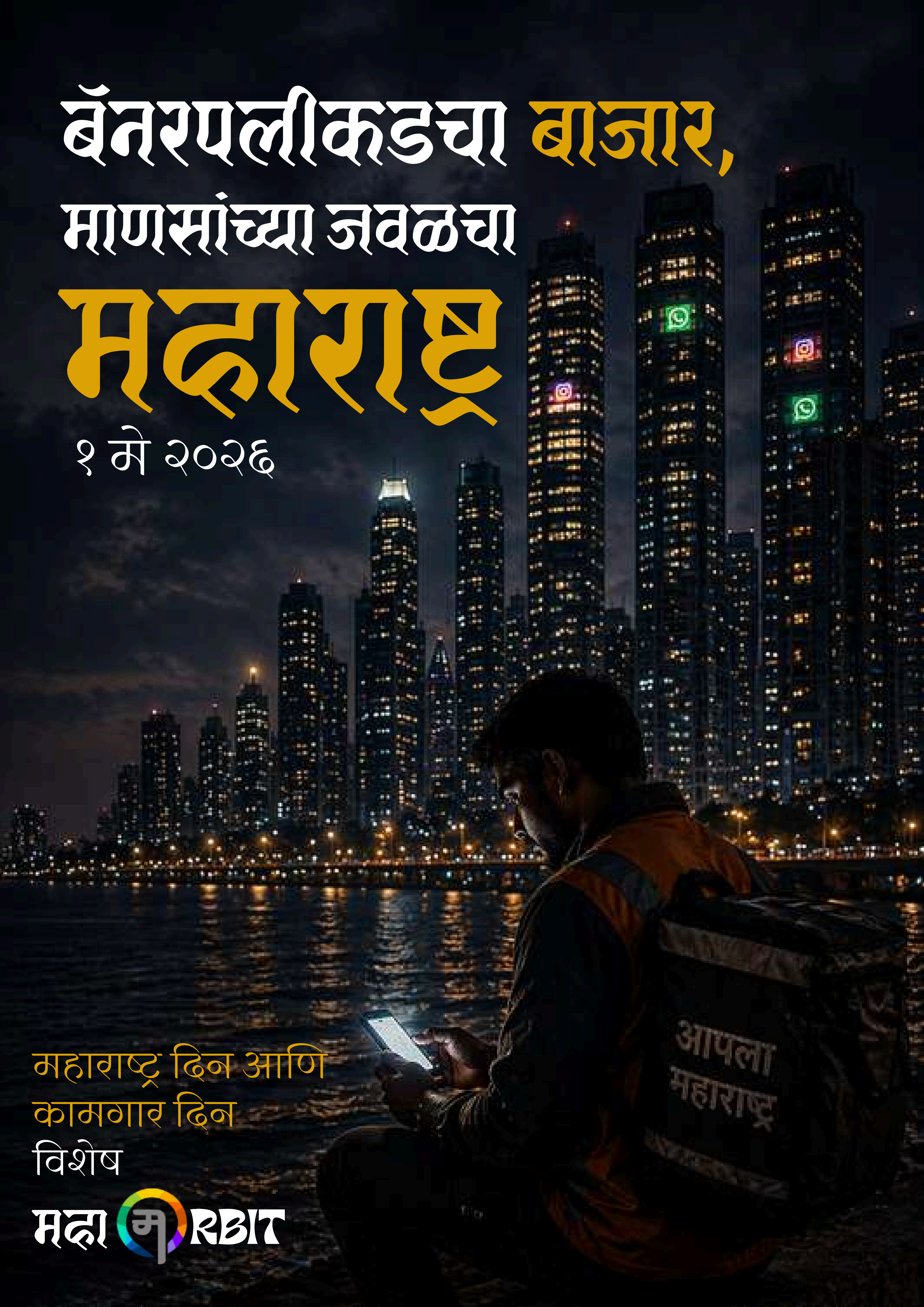

महाराष्ट्र दिन आणि
कामगार दिन
विशेष

महा ORBIT

।। अनुक्रम ।।

मुलाखती / कथा :

- संपादकीय / मुख्य लेख / मुखपृष्ठ ---------------- 03
  - बॅनरपलीकडचा बाजार, माणसांच्या जवळचा महाराष्ट्र
    – ऋषिकेश तांबे
- महाराष्ट्र दिन आणि कामगार दिन विशेष ---------------- 06
  - कामगार ते गुंतवणूकदार – नव्या भारताची घडण
    – समीर भोसले
  - भारतीय कामगार चळवळ – अमर दणाने

अंकातील जाहिरातींबद्दल योग्य ती शहानिशा करून व्यवहार करावा. मासिकावर यापैकी कोणत्याही व्यवहारांची जबाबदारी नसेल.

अंकातील मते ही लेखकांची वैयक्तिक आहेत. संपादक त्याच्याशी सहमत असतीलच असे नाही.

संपादक :
ऋषिकेश तांबे
आर आर आई स्किल आणि नॉलेज फाऊंडेशन,
तांबेवाडी, नातेपुते, महाराष्ट्र ४१३१०९ – इंडिया

संपादकीय / मुख्य लेख / मुखपृष्ट

बॅनरपलीकडचा बाजार, माणसांच्या जवळचा महाराष्ट्र

१ मे २०२६ — महाराष्ट्र दिन आणि कामगार दिन विशेष

१ मे हा महाराष्ट्रासाठी केवळ कॅलेंडरवरील दिवस नाही. तो मराठी अस्मिता, स्वाभिमान, श्रम आणि सन्मान यांचा संगम आहे. एकीकडे महाराष्ट्र दिन आपल्याला माती, भाषा आणि ओळखीची आठवण करून देतो; दुसरीकडे कामगार दिन श्रमाचा, संघर्षाचा आणि उभे राहण्याच्या जिद्दीचा गौरव करतो. महाराष्ट्र दिन आणि कामगार दिन एकत्र येणे हा केवळ योगायोग नाही; तो महाराष्ट्राच्या सामाजिक आणि श्रमिक इतिहासाचा नैसर्गिक भाग आहे. २०२६ चा बाजार वेगळा आहे. साधने बदलली, व्यवहार बदलले, ग्राहकांच्या सवयी बदलल्या; पण माणूस अजूनही माणसालाच शोधतो. आधी विश्वास भेटीत तयार व्हायचा, आता तो WhatsApp reply, voice note, QR code, digital profile आणि recommendation मध्ये तयार होतो. त्यामुळे आजच्या बाजारात मोठा आवाज महत्त्वाचा नाही; **योग्य वेळी, योग्य भाषेत, योग्य माणसापर्यंत पोहोचणे महत्त्वाचे आहे. दृश्यता कमी आणि relevance अधिक, हे आजचे वास्तव आहे**.

महाराष्ट्रासारख्या बहुरंगी राज्यात हे अधिक स्पष्ट दिसते. मुंबई, पुणे, नागपूर, नाशिक, कोल्हापूर, ठाणे, सोलापूर, भिवंडी - प्रत्येक शहराचा ग्राहक वेगळा आहे. कुठे ambience महत्त्वाचा, कुठे rate आणि response time, कुठे referral आणि खात्री, तर कुठे brand language आणि efficiency. म्हणूनच एकच जाहिरात सर्वांसाठी चालत नाही; प्रत्येक परिसरासाठी वेगळा संदर्भ आणि वेगळा संवाद हवा. **महाराष्ट्राच्या बाजारात आता mass broadcast पेक्षा local trust अधिक प्रभावी झाला आहे**.

आज ग्राहक फक्त उत्पादन घेत नाही; तो अनुभव निवडतो. तो price पाहतो, पण त्याहून जास्त response, clarity आणि जवळची भाषा पाहतो. मराठीत, हिंदीत किंवा स्थानिक बोलभाषेत आलेला message अनेकदा polished English copy पेक्षा जास्त परिणाम करतो. कारण व्यवहार शेवटी माहितीवर नाही, तर खात्रीवर उभा असतो. आणि खात्री ही माणसाच्या स्वतःच्या भाषेत अधिक सहज तयार होते.

WhatsApp ने या सगळ्यात शांत पण खोल क्रांती केली आहे. छोटा व्यापारी, service provider, technician, trainer, home baker, plumber, electrician

caterer, boutique owner किंवा local retailer - यांच्यासाठी WhatsApp आता फक्त chatting app नाही. ती enquiry desk आहे, catalogue आहे, follow-up system आहे, reminder आहे, आणि अनेक वेळा पहिली विक्रीही तिथेच घडते. आज व्यवसाय page वर कमी आणि conversation मध्ये जास्त सुरू होतो.

इथेच आधुनिक श्रमिकाची नवी ओळख तयार होते. आजचा कामगार केवळ कारखान्यात नाही; तो डिजिटल व्यवहारातही काम करतो. तो reply देतो, order confirm करतो, payment तपासतो, location पाठवतो, listing update करतो, social media वर उपस्थित राहतो, आणि ग्राहकाशी सतत जोडलेला राहतो. हा श्रम अदृश्य असला, तरी तोच नव्या अर्थव्यवस्थेचा आधार आहे. म्हणून कामगार दिनाचा अर्थ आज अधिक व्यापक झाला आहे — श्रम म्हणजे फक्त हातांचे काम नाही, तर सातत्य, जबाबदारी आणि डिजिटल उपस्थितीही आहे.

याच बदलात community-building हा नवा बाजार उभा राहतो. WhatsApp groups, Instagram DMs, local referrals, neighborhood trust आणि vernacular content यांच्या आधारे आजची बाजाररचना तयार होते. लोक अजूनही लोकांवर विश्वास ठेवतात. फरक इतकाच की तो विश्वास आता चौकात किंवा चाळीत नाही, तर स्क्रीनवर तयार होतो. मोठा ब्रँड तो नाही जो सर्वात मोठा आवाज करतो; तो आहे जो लोकांच्या रोजच्या जगण्यात सहज बसतो.

भाषा इथे निर्णायक ठरते. महाराष्ट्रात भाषा हा केवळ संवाद नाही; तो विश्वासाचा मार्ग आहे. “मेसेज करा” हे वाक्य “संपर्क साधा” पेक्षा अधिक जवळचे वाटते. “आमची सेवा” हे “our solutions” पेक्षा अधिक मानवी वाटते. म्हणून vernacular content केवळ style नाही; ती business trust ची पद्धत आहे. स्थानिक भाषेत आलेला साधा, स्पष्ट आणि उबदार संवाद अनेकदा premium branding पेक्षा जास्त परिणाम करतो.

या संदर्भात **Mahahunt360** सारखी digital business identity ची कल्पना महत्त्वाची ठरते. महाराष्ट्रातील लहान व्यावसायिकांना भव्य वेबसाइटपेक्षा नीट, shareable, mobile-friendly ओळख हवी असते. Digital business card, QR code, call button, WhatsApp link, services, location, photos आणि contact details - हे एकाच ठिकाणी मिळाले की विश्वासाची पहिली पायरी सोपी होते. आणि बाजारात पहिली पायरी सोपी झाली, की पुढची पायरी म्हणजे व्यवहार.

Mahahunt360 चा खरा अर्थ फक्त technology नाही, छोट्या व्यावसायिकाला

सन्मानाने दिसण्याची, व्यवस्थित मांडणी करण्याची, आणि स्वतःचे काम professional रीतीने सादर करण्याची संधी. plumber, electrician, home baker, consultant, real-estate agent, makeup artist, photographer, trainer, retailer — या सर्वांना मोठ्या कंपनीसारखी infrastructure लागत नाही; पण त्यांना चांगली ओळख आणि विश्वासार्ह digital presence नक्कीच लागते.

महाराष्ट्र हा उद्योग, सहकार, श्रम, भाषा आणि स्वयंनिर्मितीचा प्रदेश आहे. इथला बाजार फक्त demand-supply चा आलेख नाही; तो धैर्य, कष्ट, सातत्य आणि ओळख यांचा इतिहास आहे. म्हणून १ मे आपल्याला दोन गोष्टी आठवण करून देतो - **ओळख लढून मिळते, आणि सन्मान टिकवून ठेवावा लागतो**. महाराष्ट्र दिन आपल्याला अस्मिता शिकवतो; कामगार दिन आपल्याला श्रमाचा मान शिकवतो.

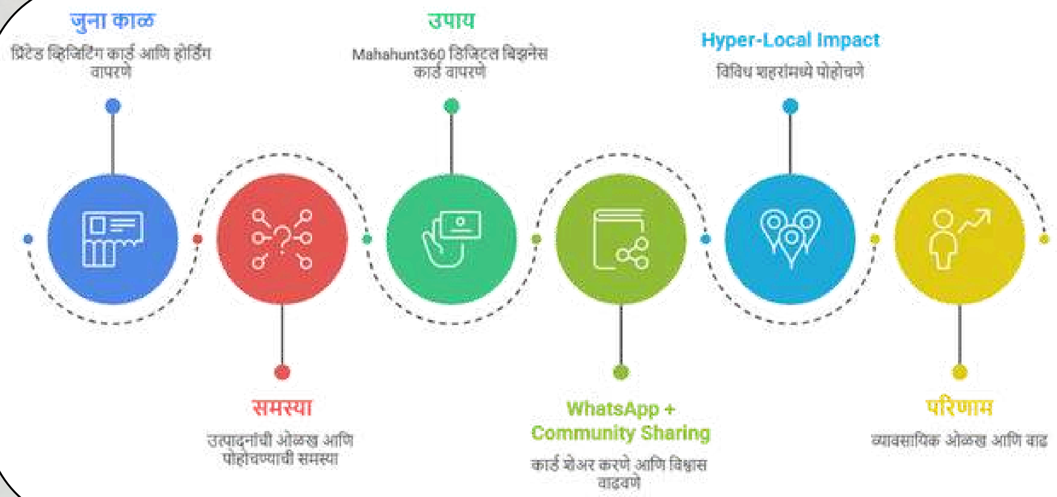

महाराष्ट्रातील छोट्या व्यावसायिकाचा मार्केटिंग चा प्रवास

उद्याचा महाराष्ट्र त्या brands चा असेल जे लोकांना target करत नाहीत, तर त्यांच्याशी नातं बांधतात. जे फक्त design बनवत नाहीत, तर विश्वास तयार करतात. जे language ला सजावट मानत नाहीत, तर जवळीक मानतात. आणि जे कामगाराला अंतिम टप्पा नाही, तर अर्थव्यवस्थेचा जिवंत केंद्रबिंदू मानतात. महाराष्ट्राचा बाजार आजही नात्यांवर उभा आहे -फक्त त्याची रूपे डिजिटल झाली आहेत.

लेखक : ऋषिकेश तांबे

महाराष्ट्र दिन आणि कामगार दिन विशेष

कामगार ते गुंतवणूकदार – नव्या भारताची घडण

भारताच्या प्रगतीमागे जर कोणाचा खरा वाटा असेल, तर तो आपल्या कष्टकरी कामगारांचा आहे. कारखान्यांतील कामगार असो, बांधकाम मजूर असो, सेवा क्षेत्रातील कर्मचारी असो किंवा आयटी क्षेत्रातील तरुण—प्रत्येकाने आपल्या मेहनतीने देशाची अर्थव्यवस्था मजबूत केली आहे.

परंतु आजचा कामगार केवळ "उत्पन्न कमावणारा" राहिलेला नाही, तर तो "गुंतवणूकदार" म्हणूनही नव्या भूमिकेत पुढे येत आहे. ही बदलती मानसिकता भारताच्या आर्थिक भविष्याला अधिक सक्षम बनवणारी आहे.

सर्वप्रथम, आजपर्यंत आपल्या मेहनतीतून वेळ काढून ज्यांनी गुंतवणूक केली आहे—अशा प्रत्येक कामगार गुंतवणूकदाराचे मनःपूर्वक आभार. तुमचा विश्वास, तुमची शिस्त आणि तुमची दूरदृष्टी हीच खरी संपत्ती आहे. तुमच्यासारख्या लोकांमुळेच आर्थिक साक्षरतेचा प्रसार होत आहे आणि समाज अधिक सजग बनत आहे.

गेल्या काही वर्षांत म्युच्युअल फंड्स, SIP, विमा, आणि इतर आर्थिक साधनांमध्ये कामगारांचा सहभाग लक्षणीय वाढला आहे. अगदी छोट्या रकमेपासून सुरू झालेली गुंतवणूकही कालांतराने मोठ्या संपत्तीत रूपांतरित होत आहे. हीच तर आर्थिक शिस्त आणि संयमाची ताकद आहे.

गुंतवणूक ही केवळ वैयक्तिक फायद्यासाठी नसते, तर ती देशाच्या विकासालाही हातभार लावते. म्युच्युअल फंड्समार्फत गुंतवलेला पैसा उद्योगांपर्यंत पोहोचतो, नवीन प्रकल्प उभे राहतात, रोजगारनिर्मिती होते आणि देशाची अर्थव्यवस्था अधिक बळकट होते. म्हणजेच कामगाराचा पैसा पुन्हा कामगारांच्या भविष्यासाठीच कार्यरत असतो—हे एक सकारात्मक आर्थिक चक्र आहे.

या पार्श्वभूमीवर, १ मे रोजी साजरा होणारा International Workers' Day आणि Maharashtra Day हा दिवस केवळ सन्मानाचा नसून, एक नव्या संकल्पाचा दिवस आहे. आपल्या कष्टांना योग्य दिशा देण्यासाठी आणि आर्थिक स्वातंत्र्याकडे वाटचाल करण्यासाठी हा एक योग्य क्षण आहे.

याच निमित्ताने, सर्व कामगारांना मनःपूर्वक शुभेच्छा! तुमच्या मेहनतीला, जिद्दीला आणि संघर्षाला आमचा सलाम.

आणि एक छोटीशी विनंती-

ज्या प्रकारे तुम्ही आजपर्यंत गुंतवणुकीचा मार्ग स्वीकारला आहे, तो पुढेही कायम ठेवा. नियमित SIP, योग्य आर्थिक नियोजन आणि दीर्घकालीन दृष्टीकोन यामुळे तुमचे आणि तुमच्या कुटुंबाचे भविष्य नक्कीच सुरक्षित होईल.

आजचा शहाणपणाचा निर्णय उद्याच्या आर्थिक स्वातंत्र्याची पायाभरणी करतो.

शेवटी, एवढेच: कामगार हा देशाचा कणा आहे, आणि गुंतवणूकदार हा त्याचा भविष्य घडवणारा शिल्पकार आहे. चला, या कामगार दिनी आपण सर्वजण एकत्र येऊन एक नवा संकल्प करूया **“कामगार ते गुंतवणूकदार”** हीच भारताच्या प्रगतीची खरी दिशा

समीर दिपक भोसले
(फायनाशियल कोच)

भारतीय कामगार चळवळ

भारतातील कामगार चळवळ ही केवळ औद्योगिक इतिहासाचा भाग नसून सामाजिक न्याय, आर्थिक समता आणि मानवी प्रतिष्ठेसाठी झालेल्या दीर्घ संघर्षाची प्रेरणादायी गाथा आहे. या चळवळीने कामगारांना त्यांच्या हक्कांची जाणीव करून दिली, संघटनशक्तीचे महत्त्व पटवून दिले आणि शासनाला कामगारहिताचे कायदे करण्यास भाग पाडले. १९ व्या शतकाच्या उत्तरार्धापासून सुरू झालेली ही चळवळ आजच्या डिजिटल आणि जागतिकीकरणाच्या युगातही तितकीच महत्त्वाची आहे.

प्रारंभिक काळ: औद्योगिकीकरण आणि कामगारांची स्थिती

ब्रिटिश काळात भारतात औद्योगिकीकरणाला सुरुवात झाली. विशेषतः मुंबई, कोलकाता, मद्रास यांसारख्या शहरांमध्ये कापड गिरण्या, रेल्वे, बंदरे आणि कारखाने उभारले गेले. या उद्योगांमध्ये मोठ्या प्रमाणावर कामगार काम करू लागले, परंतु त्यांची परिस्थिती अत्यंत दयनीय होती. कामाचे तास १२ ते १६ तास, कमी वेतन, कोणतीही सुरक्षा नाही, बालकामगार आणि महिलांचे शोषण—ही सर्वसाधारण परिस्थिती होती. या पार्श्वभूमीवर कामगारांना संघटित करण्याची गरज निर्माण झाली आणि याच काळात नारायण मेघाजी लोखंडे यांनी कामगारांच्या हक्कांसाठी आवाज उठवला. त्यांनी मुंबईतील गिरणी कामगारांना एकत्र आणून त्यांच्या मागण्या मांडल्या. त्यांच्या प्रयत्नांमुळे कामगारांना आठवड्यातून एक दिवस सुट्टी (रविवार) मिळाली, तसेच कामाचे तास निश्चित करण्याची प्रक्रिया सुरू झाली. त्यामुळे त्यांना "भारतातील कामगार चळवळीचे जनक" म्हटले जाते.

संघटनांची स्थापना आणि विस्तार

२० व्या शतकाच्या सुरुवातीला कामगार चळवळीने अधिक संघटित स्वरूप घेतले. बी. पी. वाडिया यांनी १९१८ मध्ये मद्रास लेबर युनियनची स्थापना केली. ही भारतातील पहिल्या कामगार संघटनांपैकी एक होती. या संघटनेने कामगारांच्या वेतनवाढी, कामाच्या अटी सुधारणा आणि न्याय मिळवण्यासाठी लढा दिला. यानंतर एन. एम. जोशी यांनी ऑल इंडिया ट्रेड युनियन काँग्रेस (AITUC) ची स्थापना करण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावली. AITUC ही भारतातील सर्वात जुनी राष्ट्रीय कामगार संघटना आहे. त्यांनी कामगार कायद्यांमध्ये सुधारणा करण्यासाठी, कामगारांना सामाजिक सुरक्षा देण्यासाठी आणि कामगारांच्या संघटनांना बळकट करण्यासाठी प्रयत्न केले.

स्वातंत्र्य चळवळ आणि कामगार चळवळ

कामगार चळवळीचा स्वातंत्र्य चळवळीशी जवळचा संबंध होता. लाला लाजपत राय यांसारख्या नेत्यांनी कामगारांच्या प्रश्नांना राष्ट्रीय चळवळीचा भाग बनवले. यामुळे कामगार चळवळ केवळ आर्थिक मुद्द्यांपुरती मर्यादित न

राहता सामाजिक आणि राजकीय चळवळ बनली. तसेच जवाहरलाल नेहरू यांनी औद्योगिकीकरणाला प्राधान्य देताना कामगारांच्या कल्याणावर भर दिला. त्यांनी कामगारांना राष्ट्रनिर्मितीचा आधारस्तंभ मानले आणि त्यांच्या हक्कांचे संरक्षण करण्यासाठी विविध धोरणे राबवली.

प्रभावी कामगार नेते आणि त्यांचे योगदान

व्ही. व्ही. गिरी यांनी कामगार चळवळीत मोठे योगदान दिले. त्यांनी कामगार संघटनांना बळकट केले आणि कामगार व मालक यांच्यातील संबंध सुधारण्यासाठी प्रयत्न केले. त्यांच्या कार्यामुळे औद्योगिक शांतता राखण्यास मदत झाली. जॉर्ज फर्नांडिस हे आक्रमक आणि प्रभावी कामगार नेते होते. त्यांनी १९७४ च्या रेल्वे संपाचे नेतृत्व केले, जो भारतातील सर्वात मोठ्या औद्योगिक आंदोलनांपैकी एक होता. या संपामुळे सरकारला कामगारांच्या मागण्या मान्य करण्यासाठी दबाव आला. दत्ता सामंत यांनी १९८२ मध्ये मुंबईतील गिरणी कामगारांचा ऐतिहासिक संप आयोजित केला. हा संप दीर्घकाळ चालला आणि हजारो कामगार सहभागी झाले. जरी या संपाला पूर्ण यश मिळाले नाही, तरीही त्याने कामगार चळवळीला नवी दिशा दिली.

उदारीकरणानंतरचे बदल

१९९१ नंतर भारतात उदारीकरण, खासगीकरण आणि जागतिकीकरणाचा काळ सुरू झाला. या बदलांमुळे औद्योगिक क्षेत्रात मोठे परिवर्तन झाले. नवीन तंत्रज्ञानाचा वापर वाढला, उत्पादन प्रक्रियेतील बदल झाले आणि कंत्राटी कामगारांची संख्या वाढली. या काळात कामगार संघटनांसमोर नवीन आव्हाने उभी राहिली. स्थिर नोकऱ्यांचे प्रमाण कमी झाले आणि असंघटित क्षेत्राचा विस्तार झाला. त्यामुळे कामगार चळवळीला नवीन रणनीती स्वीकारावी लागली.

आधुनिक कामगार चळवळ

आजच्या काळात कामगार चळवळ पारंपरिक उद्योगांपुरती मर्यादित नसून IT, सेवा क्षेत्र आणि गिग इकॉनॉमीपर्यंत विस्तारली आहे. ऑनलाइन डिलिव्हरी, कॅब सेवा, फ्रीलान्स कामगार यांसारख्या क्षेत्रांमध्ये काम करणाऱ्या लोकांना पारंपरिक कामगार कायद्यांचा लाभ मिळत नाही. महिलांचा सहभाग वाढल्यामुळे कामगार चळवळ अधिक समावेशक बनली आहे. महिलांनी समान वेतन, सुरक्षित कार्यस्थळ आणि मातृत्व लाभ यांसाठी लढा दिला आहे. कामगार चळवळ आता केवळ वेतन आणि कामाच्या अटींपर्यंत मर्यादित नाही. ती सामाजिक न्याय, आरोग्य, पर्यावरण आणि मानवी हक्कांशी संबंधित झाली आहे. कामगारांच्या आरोग्याचे रक्षण, प्रदूषण नियंत्रण आणि सुरक्षित कार्यस्थळ यांसारख्या मुद्द्यांवरही लक्ष दिले जात आहे.

स्वातंत्र्योत्तर काळातील कायदे आणि सुधारणा

स्वातंत्र्यानंतर भारत सरकारने कामगारांच्या हितासाठी अनेक महत्त्वाचे कायदे लागू केले.

यामध्ये खालील कायदे विशेष उल्लेखनीय आहेत: कारखाना कायदा १९४८ (Factories Act, 1948), किमान वेतन कायदा १९४८ (Minimum Wages Act, 1948), औद्योगिक विवाद कायदा १९४७ (Industrial Disputes Act, 1947), कर्मचारी राज्य विमा योजना १९४८ (ESI Act, 1948), भविष्यनिर्वाह निधी १९५२ (EPF Act, 1952) या कायद्यांमुळे कामगारांना सुरक्षित कार्यस्थळ, योग्य वेतन, आरोग्य सुविधा आणि निवृत्ती लाभ मिळू लागले.

भारतामध्ये अलीकडे कामगार कायद्यांमध्ये मोठे बदल करून "नवीन कामगार कायदे" (New Labour Codes) लागू करण्याचा प्रयत्न केला गेला आहे. पूर्वीचे २९ कामगार कायदे एकत्र करून ४ प्रमुख कोड्स तयार करण्यात आले आहेत. यामुळे कायदे सोपे, स्पष्ट आणि उद्योग व कामगार दोघांसाठी सोयीचे होतील.

भारतातील ४ नवीन कामगार कायदे (New Labour Codes)

1. वेतन संहिता २०१९ (Code on Wages, 2019)
- सर्व कामगारांसाठी किमान वेतन (Minimum Wage) लागू
- समसमान कामासाठी समान वेतन (Equal Pay)
- वेळेवर वेतन देणे बंधनकारक
- वेतनाची एकसमान व्याख्या (Basic + Allowances)

2. औद्योगिक संबंध संहिता २०२० (Industrial Relations Code, 2020)
- कामगार संघटना (Trade Unions) नियम स्पष्ट
- कंपन्यांना कामगार कमी (Layoff) करण्यासाठी काही सवलती
- ३०० पेक्षा कमी कामगार असलेल्या कंपन्यांना परवानगीशिवाय कामगार कमी करण्याची मुभा
- संपासाठी (Strike) पूर्वसूचना देणे आवश्यक

3. सामाजिक सुरक्षा संहिता २०२० (Social Security Code, 2020)
- EPF, ESIC सर्व कामगारांसाठी लागू करण्याचा प्रयत्न
- गिग व प्लॅटफॉर्म कामगार (उदा. Swiggy, Zomato) यांनाही संरक्षण
- पेन्शन, विमा, मातृत्व लाभ यांचा समावेश
- असंघटित क्षेत्रातील कामगारांनाही सुरक्षा

4. व्यावसायिक सुरक्षा, आरोग्य व कामाच्या अटी संहिता २०२० (Occupational Safety, Health and Working Conditions Code, 2020)
- कामाच्या ठिकाणी सुरक्षितता अनिवार्य
- कामाचे तास निश्चित (८ तास काम)
- ओव्हरटाइमसाठी अतिरिक्त वेतन
- महिला कामगारांना रात्री काम करण्याची परवानगी (सुरक्षेसह)
- स्वच्छता, पिण्याचे पाणी, वैद्यकीय सुविधा

19 व्या - 20 व्या शतकातील शेतकरी आणि कामगार चळवळ

नवीन कायद्यांचे फायदे

- कामगारांना अधिक संरक्षण
- डिजिटल नोंदणी आणि पारदर्शकता
- कायदे सोपे आणि एकसमान
- उद्योगांसाठी नियम स्पष्ट
- असंघटित क्षेत्राचा समावेश

भविष्यातील दिशा

भविष्यात कामगार चळवळीसमोर अनेक आव्हाने असतील. ऑटोमेशन, आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स आणि रोबोटिक्समुळे रोजगाराच्या संधींमध्ये बदल होणार आहे. त्यामुळे कामगारांना नवीन कौशल्ये आत्मसात करावी लागतील. तसेच, गिग इकॉनॉमीमध्ये काम करणाऱ्या कामगारांसाठी नवीन कायदे आणि धोरणे तयार करावी लागतील. कामगार संघटनांना डिजिटल युगातही आपले अस्तित्व टिकवण्यासाठी नवीन मार्ग शोधावे लागतील.

भारतामधील कामगार चळवळ ही सतत विकसित होत राहणारी प्रक्रिया आहे. नारायण मेघाजी लोखंडे पासून ते आधुनिक काळातील नेत्यांपर्यंत सर्वांनी कामगारांच्या हक्कांसाठी संघर्ष केला आहे. त्यांच्या कार्यामुळे आज कामगारांना सन्मानाने जगण्याचा अधिकार मिळाला आहे. कामगार चळवळीचा इतिहास आपल्याला शिकवतो की संघटित प्रयत्न, नेतृत्व आणि सातत्यपूर्ण संघर्ष यामुळे कोणतेही बदल घडवून आणता येतात. त्यामुळे भविष्यातही कामगार चळवळीचे महत्त्व कायम राहील आणि कामगार नेत्यांची भूमिका अत्यंत महत्त्वाची राहील.

लेखक : अमर दणाने.

RRI SKILL AND KNOWLEDGE FOUNDATION

Editorial Committee
Hrishikesh D. Tambe | Amar Danane

Address of Correspondence
Tambewadi, Near Tukaram Maharaj Temple Natepute
Solapur, Maharashtra 413109 -India

+91-8830 111 437 rriskfoundation@gmail.com

www.mahaorbit.rrisk.in